

Afganistan'da Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Üzerine Güncel Bir Değerlendirme

Umut BAŞAR¹

Öz

2002 yılında, Afganistan'daki ilk Türkoloji bölümünün kuruluşundan günümüze değin 8 Türkoloji bölümü açılmıştır. Bu bölümlerin yanında üç askerî okulda, Kabil Yunus Emre Enstitüsünde, özel okullarda ve üniversitelerde, Türkiye Maarif Vakfına bağlı okullar ve özel dil kurslarında hâlihazırda yabancı dil olarak Türkçe öğretilmektedir. Bu kurumlarda sayısı binlerle ifade edilebilecek bir hedef kitle yabancı dil olarak Türkçe öğrenmekte ve Afganistan genelinde oldukça farklı gerekçelerle Türkçe, yabancı dil olarak büyük ilgi görmektedir. Bu kapsamda çalışmada, Afganistan'da çeşitli kurumlar tarafından yürütülen Türkçe öğretim çalışmalarının belirli ölçütlere göre gözden geçirilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda çalışmada nitel araştırma desenlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Türkçe öğretimi faaliyetleri kurum, öğretim elemanı, öğrenci sayısı, derslik sayısı, vb. unsurlar bakımından değerlendirilmiş ve Afganistan'da Türkçe öğretiminin geleceğine ilişkin öngörülerde bulunulmuştur. Ayrıca çalışmada, ülke genelinde Türkçe öğretiminin niteliğini artırabilecek öneriler dile getirilmiştir. Bu çalışmayla hâlihazırda Afganistan genelindeki Türkçe öğretim çalışmaları ilk defa ana hatlarıyla ele alınmıştır.

***Anahtar Kelimeler:** Afganistan, Yabancı Dil Olarak Türkçe, Dil Politikası*

¹ Okutman, Kabil Yunus Emre Enstitüsü, umutbasar_35@hotmail.com

A Recent Evaluation On Teaching Turkish As A Foreign Language In Afghanistan

Abstract

Since 2002, when the first Turcology department was founded in Afghanistan, eight more Turcology departments have been opened in the country to this day. Beside these departments, Turkish was already being taught in three military schools, Kabul Yunus Emre Institute, the private schools and the universities, the schools affiliated with Turkish Maarif Foundation and the private language courses. The target audience, more than one thousand people from the official and unofficial institutions are learning Turkish and they are interested in learning Turkish because of the various reasons all over the country. However; the request of learning Turkish, which has emerged as a natural result of this interest, cannot be met completely. The aim of this study is to analyse the practices to teach Turkish realized by various institutions in Afghanistan. In this research, qualitative research patterns are used in case studies. It is also aimed that some predictions about the future of teaching Turkish in Afghanistan be done by evaluating the practices to teach Turkish in terms of the elements such as institutions, the number of instructors and students, the number of classrooms, etc. Some suggestions to raise the quality of the Turkish teaching practices across the country are given at the end of the study.

Keywords: *Afganistan, Turkish as a Foreign Language, Language Policy*

Giriş

Gerek İslamiyet öncesi ve gerekse İslamiyet sonrasında Türklerin devletler kurarak varlık gösterdiği Afganistan coğrafyası, günümüzde pek çok farklı etnik unsurun bir arada yaşadığı bir bölge durumundadır. Etnik grupların toplam nüfus içerisindeki dağılımına göz atıldığında, resmî kaynaklara göre Peştunlar %50 ile çoğunluğu oluşturmaktadır. Afganistan'da Tacikler'in genel nüfus içindeki oranı %25'tir. Hazaralar %6, diğer etnik grupların ise nüfusu 1 milyonun altındadır. Afganistan'daki Türkler ise resmî kaynaklara göre %8-10 arasında gösterilmektedir. “Ancak kimi araştırmalarda 30

milyonluk Afganistan nüfusunun 10-12 milyonluk kesiminin Özbek, Türkmen, Uygur, Tatar, Kazak ve Kırgız gibi Türk topluluklarından oluştuğu ifade edilmektedir.” (Hayri, 2010: 48). Gerçekten de Akhunlar, Göktürkler, Gazneliler, Selçuklular, Timurlular, Şeybani Özbekleri, Harzemşahlar ve Avşarlar gibi toplulukların Afganistan’da bıraktığı derin izler veya 19. yüzyılın sonunda ülkenin kuzeyinde hüküm süren Özbek hanlıkları göz önüne alındığında bu iddia doğrulanabilmektedir (Hayri, 2016: 31). Türk toplulukların etkileri daha çok kuzey bölgede hissedilmekte ise de güneyde de söz gelimi Halaç Türklerinin yaşadığı Kandahar civarındaki bölgelerde Türk izinden, etkisinden söz etmek mümkündür (Esin, 1972). Ayrıca hâlihazırda da ülkenin orta ve güney kesimlerinde yaşayan ve Türk dillerinden birini konuşan çeşitli grupların varlığı bilinmektedir.

“Afganistan farklı etnik gruplara ev sahipliği yapmakla birlikte, Paraçi, Urmuri lehçeleri, Nuristanice, Arapça, Zargari, Lâzemi, Brâhüi ve Jet gibi yirmiden fazla mahallî dilin kullanıldığı bir ülkedir.” (Selim, 2004: 25-26, akt. Şahin, 2016: 1146). Dolayısıyla ülke nüfusunun neredeyse tamamına yakını iki veya çok dillidir. Afganistan Türkleri de ana/birinci dillerinin yanı sıra Farsçanın bir lehçesi olan Dariceyi çok iyi derece konuşabilmekte ve eğitimlerini bu dille yapmaktadır (Şahin, 2016: 1146). Bu bilgiler doğrultusunda Afganistan’da çok kültürlü ve çok dilli bir sosyal yapının mevcut olduğu belirtilebilir.

Güney Türkistan olarak da adlandırılan Afganistan’da Türkçenin İngilizce ve Hintçe ile birlikte yabancı dil olarak oldukça ilgi gördüğüne şahit olunmaktadır. Türkçenin Afganistan’da yabancı dil olarak ilgi görmesinin tarihî, kültürel, siyasi ve ticari nedenleri bulunmaktadır. Ancak henüz Afganistan’da yabancı dil olarak Türkçe öğrenen hedef kitlenin dil öğrenim gereksinimlerine ilişkin bir çalışma yapılmamıştır.

Afganistan’da yabancı dil olarak Türkçe öğretiminin tam olarak hangi tarihte başladığını belirlemek mümkün olmasa da Hayri (2007) tarafından yapılan bir araştırmada, 1981 veya 1982 yıllarında Kabil’de bir Psikoloji Merkezinde Türkiye Cumhuriyeti Kabil Büyükelçiliği kanalıyla Türkçe kursu açıldığı belirtilmektedir. 2001 yılından itibaren Türkçe öğretim

faaliyetlerinde bir artışa şahit olunmaktadır. Temizyürek, Barın ve Ustabulut'un (2016: 165) belirttiğine göre ise 2003 yılında, Afganistan Hava Harp Okulunda Türkçe dershanesi kurularak Türkçe öğretimine başlanmış ve gene 2003 yılında TİKA'nın destekleriyle Kabil Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi bünyesinde 32 öğrenci ile Türk Dili ve Edebiyatı bölümü faaliyete geçmiştir. Bu tarihten itibaren ülke genelinde art arda Türkoloji bölümleri ve Türkçe öğreten özel dil kursları açılmıştır.

1. Amaç

Bu çalışmada, Afganistan'da yabancı dil olarak büyük ilgili gören Türkçenin ülke genelindeki durumu ortaya konulmuştur. Hâlihazırda Afganistan'daki çeşitli kurumlar aracılığıyla yürütülen yabancı dil olarak Türkçe öğretim çalışmaları öğretmen, öğrenci sayısı, derslik sayısı, vb. unsurlar bakımından değerlendirilmiştir.

2.Yöntem

Afganistan'da, İngilizceden sonra en çok tercih edilen yabancı dil olarak sayılabilecek Türkçenin ülke genelindeki durumu ortaya konulmaya çalışılan bu araştırmada nitel araştırma desenlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Bu kapsamda durum çalışmasını Yıldırım ve Şimşek (2013: 85) bir veya birkaç durumu kendi sınırları içerisinde (ortam, zaman vb.) bütüncül olarak analiz etme şeklinde belirtir. Bu bilgilerden hareketle araştırmının verileri araştırmacının gözlemlerine, tecrübelerine ve analiz ettiği dokümanlardan hareketle toplanmış ve bütüncül bir şekilde yorumlanmıştır.

3. Afganistan'da Türkçenin Öğretildiği Kurumlar

Afganistan'da Türkçe öğretimine ilişkin ilk çalışmaların Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan öncesine uzandığı söylenebilir. Afgan Emiri Habibullah Han tarafından İngiliz-Hint kolejlerine benzer tarzda eğitim yapan Habîbiye okulları kurulmuş ve Osmanlı Devletinden subay, doktor ve öğretmen talebinde bulunmuştur. (Uslu, 1996: 375). Bu çerçevede, öğretmen talebine olumlu cevap verildiği, söz konusu Habîbiye Lisesinin öğretim programına Türkçenin yabancı dil olarak girdiği ve bu dersi yürütmek üzere Osmanlı Devletince Mehmet Nazif isimli bir öğretmenin

görevlendirildiği ve ayrıca adı geçen öğretmen tarafından yazılarak 1918 yılında Kabil’de basılan *Sarf-ı Türkî* isimli kitaptan anlaşılmaktadır. Gene kitaptaki “*Mülkî ve Askerî Okulları İçin Hazırlanmıştır.*” ibaresine bakılarak yabancı dil olarak Türkçe dersinin yalnızca Habîbiye okuluyla sınırlı kalmadığı yorumunda bulunulabilir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, Afgan Kralı Emanullah Han ve Mustafa Kemal Atatürk arasındaki yakınlaşmanın sonucunda, Afgan Kralı Emanullah Han’ın Türkiye’de gerçekleşen reformları örnek alarak ülkesinde bir dizi ıslahata giriştiği bilinmektedir. Yılmaz (2010: 161) bu doğrultuda, ıslahatçı bir kral olan Emanullah Han’ın, Atatürk’ün girişimlerinden çok etkilendiğini ve Türkiye’deki yenilikleri aynen kendi ülkesine taşımak istediğini yazmaktadır. Bu çerçevede Cumhuriyetin ilanından hemen önce Afganistan’daki mülki ve askerî liselerde öğretim programında yer alan Türkçe dersinin ilk mekteplere girdiği yorumu, 1921 yılında Emanullah Han döneminde bir komisyon tarafından yazıldığı düşünülen ve Maarif Vekâletince basılan, çocuklar için hazırlanmış *Kitâb-ı Elibâ-ı Türkî* adlı esere bakılarak yapılabilir.

Bahsedilen bu iki eser göz önünde bulundurulduğunda, Afganistan’da yabancı dil olarak Türkçe öğretiminin en az 100 yıllık bir tarihe sahip olduğu öne sürülebilir ki coğrafi olarak Türkiye’ye uzak bir bölge olduğu açık olan Afganistan’da yabancı dil olarak Türkçe öğretiminin bu denli erken başlaması dikkate değerdir.

Günümüzde ise Türkçenin Afganistan genelinde yabancı dil olarak ciddi ilgi gördüğü ve hatta mevcut talebin ancak bir kısmının karşılanabildiğini söylemek mümkündür. Hâlihazırda Afganistan’da yürütülen yabancı dil olarak Türkçe öğretim çalışmalarının önemli bir çoğunluğunu ya doğrudan Türkiye Cumhuriyeti misyon kurumları yürütmekte ya da Afganistan İslam Cumhuriyeti’ne bağlı resmî kurumlarca yürütülen çalışmaları desteklemektedir. Aşağıda Afganistan’da fiilî olarak yabancı dil olarak Türkçe öğretimi yapan kurumlar beş ana başlık altında verilerek söz konusu kurumlardaki dil öğretim faaliyetlerine ilişkin derlenen çeşitli veriler ortaya konulmuştur.

3.1. Kabil Yunus Emre Enstitüsü

Kabil Devlet Üniversitesi ile Yunus Emre Enstitüsü tarafından 01.03.2013 tarihinde imzalanan iş birliği protokolüne binaen açılan Kabil Yunus Emre Enstitüsü, söz konusu üniversite bünyesinde faaliyet göstermektedir. TİKA tarafından 2012 yılında inşa edilerek Kabil Devlet Üniversitesine teslim edilen Türkoloji bölümü hizmet binasında yer alan Kabil Yunus Emre Enstitüsünde temel seviyeden yüksek seviyeye kadar yabancı dil olarak Türkçe öğretimi yapılmaktadır. Aşağıdaki tabloda Kabil Yunus Emre Enstitüsüne ilişkin bazı istatistikler verilmiştir:

Tablo1: Kabil Yunus Emre Enstitüsü

KABİL YUNUS EMRE ENSTİTÜSÜ						
Kuruluş Yılı	Derslik Sayısı	Öğrenci Sayısı	Mezun Sayısı	Öğretim Elemanı Sayısı	Türkçe Öğretilen Seviye	Kütüphane
2013	7	265	551	6	C1	Var

Tablo 1 incelendiğinde, 2013 yılında kurulan ve müteakip dönemde yabancı dil olarak Türkçe öğretmek üzere kursiyer alımı yapan Kabil Yunus Emre Enstitüsünün mezun sayısının az olduğu söylenebilir. Ancak bu duruma güvenlik gerekçeleriyle Kabil Devlet Üniversitesi yerleşkesine yalnızca söz konusu üniversite öğrencilerinin girişine izin verilmesi nedeniyle Kabil Yunus Emre Enstitüsünün kurulduğu günden bu yana, yalnızca üniversite öğrencilerine hizmet vermesi yol açmıştır. Ayrıca bu duruma gene güvenlik gerekçeleriyle Enstitüsü personelinin zaman zaman Türkiye'ye çekilmesi ve bu nedenle Enstitü faaliyetlerine geçici olarak ara verilmiş olması da eklenince mezun sayısındaki düşüklüğün sebebi anlaşılabilir.

Kabil Yunus Emre Enstitüsünün hem fiziki şartlar hem de eğitmen yeterliliği açısından Afganistan genelinde en nitelikli Türkçe öğretim kurumu olduğu açıkça söylenebilir. Enstitüde, Yunus Emre Enstitüsünün dünya genelinde belli bir standarda kavuşturmaya çalıştığı Türkçe öğretim

modeli uygulanmakta ve bu doğrultuda bir seviye 144 saatte tamamlanarak kur sonunda 4 temel dil becerisi ölçülmektedir. Enstitüde, Türkçe Yeterlik Sınavından (TYS) en az C1 düzeyinde başarılı olmuş Türkoloji bölümü mezunu üç yerel okutman ve üç de Türkiye’den görevlendirilen alan uzmanı okutman öğretici görev almaktadır. Kültür Merkezi dışında Afganistan İslam Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Afgan-Türk Dostluk Yetimhanesi, Afganistan Millî Arşivi ve Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı Proje Koordinasyon Ofisleri kamu kurumlarında da Kabil Yunus Emre Enstitüsü koordinasyonunda Türkçe dersleri verilmektedir. Ancak tam kapasite ile çalışan Enstitü, mevcut talebin yalnızca bir kısmını karşılayabilmektedir. Mezar-ı Şerif ve Herat şehirlerinde de Türk kültür merkezine ihtiyaç olmasına karşın henüz söz konusu şehirlerde Yunus Emre Enstitüsü şubesi açılabilmiş değildir.

3.2. Türkoloji Bölümleri

Afganistan’da ilk Türkoloji bölümü 2001 Aralık ayında dönemin Cumhurbaşkanı Hamit Karzai’nin 2595 sayılı talimatnamesiyle Kabil Devlet Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi bünyesinde 2002 yılında resmen kurulmuş ve 2003 yılında 32 öğrenciyle eğitime başlamıştır. Bölümün kuruluşunda T.C. Dışişleri Bakanlığı Kabil Büyükelçiliğinin desteğiyle Türkiye’den gelen öğretim üyeleri görev almıştır. Kabil Üniversitesinin kurulmasından günümüze değin geçen 15 yıllık süre zarfında Afganistan genelinde toplamda 8 üniversitede bölümünün kuruluşu gerçekleşmiştir. Bu bölümlerden iki tanesi müstakil olarak Türk Dili ve Edebiyatı bölümü, biri Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenliği bölümü geri kalan beşi ise Özbek Dili-Türk Dili Edebiyatı bölümüdür. Özbek Dili-Türk Dili Edebiyatı bölümlerinin öğretim programı Özbekçe ve Türkiye Türkçesini kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Aşağıdaki tabloda Afganistan genelindeki Türkoloji bölümlerine ait bazı istatistikler verilmiştir

Tablo 2: Afganistan'daki Türkoloji Bölümleri

TÜRKOLOJİ BÖLÜMLERİ								
	Üniversite Adı	Kuruluş Yılı	Derslik Sayısı	Öğrenci Sayısı	Mezun Sayısı	Öğretim Elamanı Sayısı	Türkçe Öğretilen Seviye	Kütüphane
1	Kabil Üniversitesi Türkoloji Bölümü	2002	3	179	290	9	C1	Var
2	Cevizcan Üniversitesi Türkoloji Bölümü	2013	2	170	32	3	C1	Var
3	Üstat Rabbani Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü	2014	3	150	46	5	C1	Yok
4	Belh Üniversitesi Özbek Dili-Türk Dili Bölümü	1994	6	265	273	8	B2	Var
5	Seri Pol Üniversitesi Özbek Dili-Türk Dili Bölümü	2013	4	120	97	5	A2	Var
6	Tahar Üniversitesi Özbek Dili-Türk Dili Bölümü	2007	4	230	180	7	B2	Var
7	Faryap Üniversitesi Özbek Dili-Türk Dili Bölümü	1985	5	200	240	5	A2	Yok
8	Bağlan Üniversitesi Özbek Dili-Türk Dili Bölümü	2009	4	120	85	5	B1	Yok
TOPLAM			31	1434	1243	47	Var: 5 / Yok: 3	

Tablo 2 incelendiğinde, Afganistan'daki Türkoloji bölümlerinde dikkate değer sayıda öğrencinin eğitim aldığı görülmektedir. Bu sayıya, kısa vadede kurulması öngörülen Herat Üniversitesi Türkoloji bölümü de eklenince, ülke genelinde Türkoloji bölümlerinde okuyan öğrencisi sayısı daha da yükselecektir. Ayrıca birçok üniversite, bünyelerinde seçmeli Türkçe dersi açabilmek için Afganistan'daki Türk misyon kurumlarından destek istemektedir. Ancak henüz bu türden taleplere cevap verilebilmiş değildir.

Afganistanlıların Türkoloji bölümlerine yönelmesinde birçok gerekçe etkilidir. İşsizliğin oldukça yaygın olduğu Afganistan'da, iyi seviyede Türkçe bilenler kolayca iş bulabilmektedir. Turizmden ticarete, televizyon sektöründen sağlık sektörüne, inşaattan havacılığa değin oldukça geniş bir yelpazede Türkçe bilenlerin iş bulması mümkündür. Afgan öğrencilerin Türkçeye yönelmedeki başlıca etkenin mezun olduktan sonra kolaylıkla iş bulma isteği olduğu söylenebilir. Bunun dışında özellikle Özbek Türklerinin Türkiye Türkçesini ve Türk kültürünü, ana dillerine ve kendi kültürlerine yakın bulmalarından dolayı Türkoloji bölümlerine yöneldikleri söylenebilir. Bu yönelişin bir sonucu olarak Kabil Devlet Üniversitesi Türkoloji bölümünde ikinci öğretim dahi mevcuttur.

Söz konusu bölümlerin öğretim programları incelendiğinde, Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde, ilk iki yıl A1 seviyesinden C1 seviyesine değin Türkçe temel dil becerilerinin geliştirilmesine yönelik derslerin olduğu, üçüncü yıldan itibaren yoğun bir şekilde Türkoloji alana bilgisine ait derslerin verildiği görülmektedir. Tercüme, Osmanlı Tarihi, Din Kültürü, Öğretim İlke ve Yöntemleri, Seminer vb. dersler de öğretim programında göze çarpmaktadır. Özbek Dili-Türk Dili bölümlerinde ise zorunlu kültür dersleri dışında kalan derslerin yarısını Özbekçe diğer yarısını Türkiye Türkçesi oluşturmaktadır. Bu bölümlerde Türkoloji alan dersleri ancak giriş düzeyinde yer almaktadır ve öğrencilere 4 yıllık süre zarfında en az C1 düzeyinde Türkiye Türkçesi öğretilmesi düşünüldüğünden öğretim programları hazırlanırken Türkçe temel dil becerilerinin geliştirilmesinin amaçlandığı ileri sürülebilir.

3.3. Türk Silahlı Kuvvetleri Koordinasyonunda Türkçe Öğretimi

Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde özellikle Kabil'de oldukça geniş çaplı Türkçe öğretim faaliyetlerinin yürütüldüğüne şahit olunmaktadır ki bu faaliyetleri ayrı bir çalışma hâlinde değerlendirmek mümkündür. Afganistan'da, NATO projeleri kapsamında Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından danışmanlık hizmeti verilen bütün askerî kurumlarda Türkçe kursu açılmaktadır. Bunun yanında NATO kapsamında görev yapılan ancak komutası Türk Silahlı Kuvvetlerinde olduğundan Afganistan'da hâlihazırdaki tek millî kamp olarak nitelendirilebilecek HKİA (KAYA) Kampında da Afgan personeller için zaman zaman Türkçe kursları açılmaktadır. Aşağıdaki tabloda Türk Silahlı Kuvvetleri koordinasyonunda her eğitim döneminde rutin olarak Türkçe öğretimi yapılan kurumlara ait istatistikler verilmiştir:

Tablo 3: Türk Silahlı Kuvvetleri Koordinasyonunda Türkçe Öğretimi

TSK KOORDİNASYONUNDA TÜRKÇE ÖĞRETEN KURUMLAR								
	Kurum Adı	Kuruluş Yılı	Derslik Sayısı	Öğrenci Sayısı	Mezun Sayısı	Öğretim Elamanı Sayısı	Türkçe Öğretilen Seviye	Kütüphane
1	Mareşal Fehim Millî Savunma Üniversitesi Lisan Okulu	2003	10	135	559	10	B1	Yok
2	Mareşal Fehim Millî Savunma Üniversitesi Kara Harp Okulu	2005	2	122	160	2	B2	Var
3	Kabil Askeri Lisesi	2007	2	485	522	3	A2	Var
TOPLAM			14	742	1241	15	Var: 2 / Yok: 1	

Tablo 3 incelendiğinde, toplam mezun sayısının nispeten az olduğu söylenebilir. Bunun en önemi sebebi dersi alan ve dersi başarılı bir şekilde tamamlayan öğrenci sayısı arasındaki farktır. Kabil Askeri Lisesi ve Mareşal Fehim Millî Savunma Üniversitesi Kara Harp Okulunda Türkçe seçmeli ders statüsündedir. Fakat dersi alan her öğrenci başarılı olamamaktadır. Örneğin 2014-2015 öğretim yılında Kabil Askeri Lisesinde, verilere göre 330 öğrenci seçmeli Türkçe dersini almış ancak bunların içerisinde yalnızca 37'si dersi başarıyla tamamlayarak mezun olmuştur. Başarı oranındaki düşüklüğün ise oldukça farklı gerekçelerinin bulunduğu söylenebilir. Mareşal Fehim Millî Savunma Üniversitesi Lisan Okulunda ise Türkiye’de kıta eğitimi alacak asker, astsubay ve subaylara zorunlu Türkçe dersi verilmektedir. Genellikle 6 aylık bir program dâhilinde Türkiye’de eğitim alacak hedef kitlenin, eğitim sırasında iletişim güçlüğü yaşamaması adına en az B1 seviyesinde Türkçe öğrenmesi amaçlanmaktadır. Adı geçen her üç okuldaki Türkçe derslerini koordine etmek üzere Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığınca altı aylık dönemlerle Türkiye’den bir eğitim danışmanı görevlendirilmektedir.

Türk Silahlı Kuvvetleri koordinasyonunda Tablo 3’te verilen üç askerî kurumda okutman olarak görev yapan öğretim elemanlarının birçoğu sivil öğretmen olmakla birlikte asker öğretmenler de bulunmaktadır. Söz konusu öğretmenlerin farklı disiplinlerden geldiği görülmektedir. Türkoloji mezunlarının yanı sıra Türkiye’de Türkoloji dışında herhangi bir branşta lisansüstü eğitim alarak Afganistan’a dönen birçok bireyin Türk Silahlı Kuvvetleri Afganistan Türk Gücü Komutanlığı tarafından mütercim, öğretmen, memur vb. pozisyonlarda istihdam edildiği anlaşılmaktadır. Türkçe kurslarında istihdam edilen bu personelden yararlanılmaktadır. Periyodik olarak öğretmenler için kapasite geliştirme programları düzenlenmekte bu programlarla öğretmenlerin yabancı dil olarak Türkçe öğretimi disiplinine ilişkin bilgi ve becerileri arttırılmaya çalışılmaktadır. Söz konusu kapasite geliştirme programları askerî zümre danışmanları tarafından hazırlanmakta, genellikle öğretim ilke ve yöntemleri üzerinde durulmakta ve dönem aralarında birkaç hafta sürmektedir.

3.4. Özel Dil Kursları

Afganistan'da özellikle Kabil, Herat ve Mezar-ı Şerif gibi büyük ve nispeten emniyetli şehirlerde özel dil kurslarında ilgililer için Türkçe dersler düzenlenmektedir. Kurslarda Türkoloji mezunlarının yanı sıra Türkiye'de farklı bölümlerde eğitim almış kişilerin de öğretmenlik yaptığına şahit olunmaktadır. Öğretim materyali olarak ise *Yedi İklim Türkçe*, *Yeni Hitit Türkçe* ve *İstanbul Yabancılar İçin Türkçe* ders kitaplarının kullanıldığı görülmüştür. Aşağıdaki tabloda Kabil, Herat ve Mezar-ı Şerif şehirlerinde yabancı dil olarak Türkçe öğretimi yapan ve en az iki sınıfa sahip (ortalama 25 kursiyer) özel dil kurslarının listesi verilmiştir:

Tablo 4: Afganistan'da Türkçe Öğretilen Özel Dil Kursları

KABİL			
Sıra No	Kurum Adı	Adresi	Telefonu
1	Merkez-i Amuzeş-i Ahdaf	Kale-yi Necare	0780209261
2	Akademi-yi Koosha	10. Nahiye, Hayırhane, Erk Dügün Salonu Karşısı	0783104545
3	Merkez-i Amuzeş-i Nur-u Rana	Şehr-i Nev, Mecid Mal	0731222203
4	Merkez-i Amuzeş-i Medeniyet	Berki	0786702483
5	Merkez-i Amuzeş-i ALS	Karte-yi 3	0785746327
6	Merkez-i Amuzeş-i Rabiya Belhi	Pol-i Sorh	0748765810
HERAT			
7	Merkez-i Amuzeş-i Üstad Atayi	Cadde-yi Mehbes	0797131214
8	Merkez-i Amuzeş-i TOEF	Cadde-yi Amiriyet	0796761090
9	Merkez-i Amuzeş-i Kalem	Cadde-yi Marifet	0792514226
10	Merkez-i Amuzeş- i Ahmet Şah Mesut	Cadde-yi Vilayet	0799262448
MEZAR-I ŞERİF			
11	Merkez-i Amuzeş-i Metropol	Merkez-i Şehr	0783800037
12	Merkez-i Amuze-i Anadolu	Merkez-i Şehr	0729429696

Tablo 4'e bakıldığında Afganistan'ın en büyük üç şehrinde hâlihazırda yabancı dil olarak Türkçe öğreten 12 özel dil kursunun sıralandığı görülecektir. Kabil ve Mezar-ı Şerif'teki dil kurslarına çalışma ziyaretleri gerçekleştirilmiş, Herat'taki kurslara ilişkin bilgiler ise internet yoluyla elde edilmiştir. Söz konusu dil kurslarının tamamına yakını Türkçe öğretmenin yanında, İran'daki dil kurslarına benzer bir şekilde Türkiye'de üniversitelere ilişkin müşavirlik hizmetleri de vermektedir.

3.5. Liseler

Afganistan'da belli başlı bazı liselerde de Türkçenin zorunlu ve seçmeli dil statüsünde olduğu görülmektedir. Türkiye Maarif Vakfı tarafından idare edilen Akçay Habibe Kadiri Kız Lisesinde 521 öğrenci zorunlu Türkçe dersi almaktadır. Lise, 2017 Aralık ayında 4. Dönem mezunlarını vermiştir. Ayrıca yakın dönemde Türkiye Maarif Vakfının Afganistan genelindeki FETÖ Terör Örgütü iltisaklı okulları devralması beklenmektedir. Afganistan'ın 6 şehrindeki 12 lise ve 4 ilkokulun Türkiye Maarif Vakfının idaresine geçmesi durumunda söz konusu okullarda da Türkçe zorunlu yabancı dil statüsünde olacağından 6000'den fazla öğrencinin bu kapsamda yakın bir gelecekte Afganistan'da Türkçe öğrenmesi beklenmektedir.

Mezar-ı Şerif'te faaliyet gösteren Reşat Anadolu Lisesini de Afganistan'da yabancılara Türkçe öğretimi bağlamında zikretmek yerinde olacaktır. Söz konusu lise, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfına bağlı olarak Türk öğretmen ve idareciler nezaretinde faaliyetlerini yürütmektedir ve Türkçe, lisede zorunlu yabancı dil olarak öğretildiğinden içinde bulunduğumuz eğitim dönemi itibarıyla 320 öğrenci yabancı dil olarak Türkçe öğrenmektedir.

Bu okullar dışında Afganistan Marifet Lisesi gibi birçok özel ve kamu lisesi okul müfredatlarına Türkçeyi seçmeli yabancı dil olarak almak istediklerini ilgili misyon kurumlarına resmen bildirerek destek talebinde bulunmuşlardır. Ancak henüz Afganistan vatandaşları tarafından işletilen lise ve ilkokullardan gelen seçmeli Türkçe dersi talepleri karşılanamamaktadır.

4. Afganistan'da Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminin Geleceği

Afganistan'da siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal sebeplerle toplumun her kesiminden binlerce birey yabancı dil olarak Türkçe öğrenmeye yönelmektedir. İyi derecede Türkçe öğrenip iş bulmak, Türkiye'de yaşamak, Türkiye'de eğitim almak Afganistanlıların başlıca Türkçe öğrenme sebepleri olarak sayılabilir. Türkiye'nin dikkate değer sosyal imkânlarla sahip modern bir Müslüman ülke olması ve Afganistan'la Türkiye arasında uzun bir zamandan bu yana süre gelen ülkeler arası iyi ilişkiler de kuşkusuz Afganistanlıları Türkçe öğrenmeye sevk eden sebepler arasındadır. Türkleri ve Türk kültürünü kendine, herhangi bir Batılı toplum ve kültürden daha yakın hissedenden Afganistanlıların etnik grubu ne olursa olsun Türkçeye yönelmesi doğal bir durumdur.

Ülke genelindeki Türkçe öğreten kurumlara ve yoğun talebe bakıldığında kısa vadede Afganistanlıların Türkçe öğrenmeye karşı gösterdiği ilginin devam edeceği düşünülmektedir. Hatta bu ilginin artarak devam edebileceği öne sürülebilir. Nitekim Türkçeye seçmeli ders olarak öğretim programlarında yer vermek isteyen ilkokul, lise, üniversitelerin sayısı günden güne çoğalmaktadır. Ayrıca yeni Türkoloji bölümlerinin kurulması, Özbek Dili-Türk Dili bölümlerinin de ayrılarak birer müstakil bölüm hâline gelmesi ancak Özbek Dili ve Edebiyatı bölümlerinde %30 oranında Türkiye Türkçesi derslerine yer verilmesi de gündemdedir. Bunun dışında Türkiye Maarif Vakfı, yakın gelecekte yönetimini devralacağı öngörülen 16 okula ek olarak uzun vadede Afganistan genelinde en az 10 yeni okul açma taahhüdünde bulunmuştur ve doğal olarak bu okullarda da Türkçe zorunlu yabancı dil olarak yer alacaktır.

Yukarıda değinildiği üzere, Afganistan'da yabancı dil olarak Türkçe öğretiminin önemli bir ayağını NATO kapsamında ülkede görev yapan Türk Silahlı Kuvvetleri oluşturmaktadır. Yakın gelecekte Türk Silahlı Kuvvetlerinin ülke genelindeki etkinliğini azaltmak bir yana eğitim ve danışmanlık faaliyetlerini artırması söz konusu olabilir. Böyle bir durum kuşkusuz Türk Silahlı Kuvvetleri koordinasyonunda gerçekleşen Türkçe öğretim çalışmalarının genişlemesine olanak verecektir.

Yukarıda işaret edilen hususlar göz önünde bulundurulduğunda kısa vadede Afganistan genelinde Türkçeye olan ilginin devam edeceği orta ve uzun vadede ise Türkçe öğrenme talebinin artabileceği söylenebilir. Böyle bir artış durumunda kuşkusuz yeni dersliklere, kütüphanelere, Türkçe öğretim araç-gereçlerine ve en önemlisi yeni Türkçe okutmanlarına ihtiyaç duyulacaktır ki Afganistan genelinde yabancı dil olarak Türkçe öğretimi disiplinine ilişkin formasyon eğitimi almış yalnızca bir yerel okutman mevcuttur. Nitelikli Türkçe okutmanı, Afganistan’da yabancı dil olarak Türkçe öğretiminin en önemli sorunlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 2’de verilen Türkoloji bölümlerindeki öğretim elemanları arasında dahi doktora mezunun bulunmaması ve hatta bir kısmının henüz Türkoloji alanında yüksek lisans eğitimini tamamlamamış olması belirtilen sorunu teyit eder niteliktedir. Üniversitelerde durum böyle iken, özel dil kurslarında Türkoloji eğitimi almamış ve Türkçe yeterlikleri öğretmenlik yapmaya el vermeyecek birçok şahsın yalnızca ticari kaygılarla eğitimci olarak çalıştığına şahit olunmaktadır. Ülke genelindeki öğretmen ihtiyacı azımsanmayacak derecedeki mevcut Türkoloji mezunlarıyla kapatılabilir ancak bu hususta, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilgili misyon kurumlarınca planlama yapılması ve çalışma yürütülmesi kaçınılmaz görünmektedir. Hatta denilebilir ki Türk kamu kurumları tarafından Afganistan genelinde yürütülen yabancı dil olarak Türkçe öğretim çalışmaları denetlenip desteklenmediği takdirde Türkçe öğretimi adına öğretim sürecinden beklenen verimin alınması olanaksızdır. Savaş şartları nedeniyle oldukça ciddi ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalınan Afganistan’da, Yunus Emre Enstitüsü tarafından hazırlanan *Yedi İklim Türkçe* öğretim seti için belirlenen 10 Amerikan Doları tutarındaki fiyat öğrenciler ve kursiyerlerce yüksek bulunmakta ve bu nedenle özel dil merkezlerinde öğretim setinin fotokopisi kullanılarak Türkçe öğretilmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Afganistan'da yabancı dil olarak Türkçe öğretimine ilişkin yürütülen faaliyetler ve dil öğretimi yapan kurumlar, rakamlar eşliğinde yukarıda verilmeye çalışılmıştır. Söz konusu faaliyetlerin bir merkezden sağlanan eş güdüm çerçevesinde yürütüldüğünü belirtmek güçtür. Her ne kadar öğretim seti olarak Yunus Emre Enstitüsü tarafından ülke genelindeki bütün Türkoloji bölümleri ve Türk Silahlı Kuvvetleri koordinasyonunda Türkçe öğretilen askerî kurumlara ücretsiz olarak dağıtılan *Yedi İklim Türkçe* öğretimi seti kullanılıyor ve liseler ile özel dil kursları da bu seti dil öğretim materyali olarak satın alıyor olsa da öğretim seti dışında söz konusu diğer kurumların tamamını kapsayacak bir standarttan söz etmek mümkün değildir. Nitekim her geçen gün ülke genelinde Yunus Emre Enstitüsü Türkçe öğretim modelini temele alan kurumların sayısında artış yaşansa da genel-geçer bir dil öğretim standardı oluşturmanın savaş koşullarının hüküm sürdüğü Afganistan'da, oldukça zor olduğu belirtilebilir. Bu nedenle Afganistan'a özgü bir yabancı dil öğretim politikası üretilmesinin gerekli olduğunu vurgulamakta yarar vardır. Bu politika çerçevesinde oluşturulacak kısa, orta ve uzun vadeli eylem planları doğrultusunda birçok sorunun çözülmesinin mümkün olacağı ifade edilebilir. Bu bağlamda Afganistan'da yabancı dil olarak Türkçe öğretiminin niteliğini artırmak ve öğretim sırasında görülen bazı sorunları ortadan kaldırmak adına aşağıda bazı öneriler sunulmuştur:

1. Kabil Yunus Emre Enstitüsü bünyesinde bir Türkoloji Koordinatörlüğünün kurulması ve bu yolla ülke genelinde Türkoloji bölümlerinin ihtiyaç ve sorunlarıyla ilgilenilmesi ve bölümler arası eş güdüm sağlanması büyük yarar sağlayabilir. Ayrıca bu koordinatörlükle Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesine yönelik pedagojik bilgi ve becerilerin kazandırılmasına ilişkin zorunlu katılım gerektiren hizmet öncesi ve hizmet içi kurslar düzenlenebilir.

2. Afganistan'daki Türkoloji bölümlerinin yalnızca birinin Türkiye'deki üniversitelerle iş birliği protokolü bulunmakta ve bu protokol kapsamında yılda 2 öğrenci Erzincan Üniversitesine 1 dönemlik eğitim için gitmektedir.

Oysa bunun yanı sıra büyük üniversitelerle iş birliği artırılmalı, bu konuda daha çok tecrübesi bulunan üniversiteler de bu sürece dâhil edilmelidir. Kuşkusuz 8 Türkoloji bölümü düşünüldüğünde bu sayı oldukça az olduğu ortaya çıkmaktadır. Türk misyon kurumlarının Afganistan'da Türkoloji bulunun üniversitelerle Türk üniversiteleri arasında iş birliği anlaşmaları imzalanmasına aracılık etmesi gereklidir.

3. Afganistanlı öğrencilerin kendi imkânlarıyla Türkiye'de lisansüstü eğitim alması oldukça zordur. Bu nedenle Türkiye Burslarına yüzlerce Türkoloji mezunu her yıl müracaat etmektedir. 2017-2018 eğitim yılında Türkiye Cumhuriyeti Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı tarafından Afganistan için lisansüstü Türkoloji kontenjanı dört olarak belirlenmiştir. Tablo 2'de verilen Türkoloji bölümlerinin mezun sayısı dikkate alındığında ve bu rakama Özbek Dili ve Edebiyatından mezun öğrencilerin Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları bölümüne yaptıkları başvurular da eklendiğinde söz konusu kontenjanın ne kadar az ve ihtiyacı karşılamaktan ne denli uzak olduğu anlaşılacaktır. Bu nedenle Türkiye Bursları kapsamında, lisansüstü Türkoloji bursu kontenjanının zikredilen rakamın en az üç katına çıkması şarttır. Aksi takdirde, Türkoloji bölümlerindeki öğretim elemanlarının bile yüksek lisanslarını tamamlaması yıllar sürecektir.

4. Afganistan'daki Türkoloji bölümlerinde doktora eğitimini tamamlamış hiçbir öğretim elemanının bulunmadığına değinilmişti. Bu nedenle ülkedeki hiçbir Türkoloji bölümünde lisansüstü eğitim verilememekte bundan dolayı da yüzlerce mezun Türkiye Burslarına yönelmektedir. Bu sorunu orta ve uzun vadede çözebilmek adına mevcut öğretim elemanlarının doktoralarını bitirerek ülkelerine dönmesi gereklidir. Bunun için Türkiye Bursları kapsamında birkaç yıl doktora düzeyindeki öğrencilere burs verilmesinin ileriye dönük büyük yararı olacaktır.

5. Tablo 3 ve Tablo 4'ten anlaşılacağı üzere Afganistan'daki Türkoloji bölümleri ve Türkçe öğretilen okulların tamamında kütüphane mevcut olmadığı gibi kütüphane bulunan bölümlerde de kitap sayısı oldukça yetersizdir. 250 kişiden fazla öğrencinin yabancı dil olarak Türkçe öğrendiği her kuruma kütüphane, Türkoloji bölümlerine ise ihtisas kütüphanesi kurulabilir.

6. Afganistan genelinde onlarca birey yabancı dil olarak Türkçe öğretmektedir. Ancak bu şahısların arasında yabancı dil olarak Türkçe öğretimi disiplinine ilişkin formasyon almış hemen hemen hiç kimse yoktur. Öğretmen sayısı çok olduğundan bunların tamamını Türkiye'ye sertifika programlarına götürmek oldukça masraflı bir iş olacağından yerinde eğitim daha mantıklı gözükmektedir. Bu bağlamda Afganistan'da ilk defa 2017 Kasım ayında üç günlük bir "Eğitimcilerin Eğitimi" programı düzenlenmiştir. Bu türden hizmet içi eğitim programlar, periyodik bir şekilde yılda en az 2 defa düzenlenip program süresi uzatılabilir.

7. Afganistan genelinde Türkçe öğretimi yapılan dersliklerin önemli bir kısmının oldukça sınırlı fiziki imkânlarla sahip olduğu, hatta bazı okullarda sınıflarda tahta dışında hiçbir eğitim materyalinin bulunmadığı görülmektedir. Ülke genelindeki bütün Türkçe dersliklerinin fiziki imkânlarının bir anda düzeltilmesi mümkün olmasa da Türkoloji bölümleri ve Türk Silahlı Kuvvetleri koordinasyonunda Türkçe öğretilen askerî okullardaki Türkçe dersliklerinin teçhiz edilmesi gereklidir.

8. Yunus Emre Enstitüsü tarafından Türkçe Yaz Okulu, Türkoloji Yaz Okulu, Türkologlar İçin Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi programları kapsamında Afganistan'a ayrılan kontenjanın az olduğu söylenebilir. Söz konusu programlar için Afganistan'dan alınacak katılımcı sayısı artırılabilir.

9. Afganistan'da yalnızca Kabil'de Yunus Emre Enstitüsü şubesi bulunmaktadır. Ancak ülkenin büyük ve stratejik öneme sahip Mezar-ı Şerif ve Herat şehirlerinde en kısa zamanda Türk kültür merkezi açılması büyük yarar sağlayacaktır. Söz konusu şehirler hem güvenlik açısından

başkent Kabil'den daha emniyetlidir hem de birçok yabancı ülkenin kültür kurumlarına ev sahipliği yapmaktadır. Yunus Emre Enstitüsünün Mezar-ı Şerif ve Herat'ta eksikliğini açığa bir şekilde hissedildiği söylenebilir.

10. Her ne kadar Yunus Emre Enstitüsünün internet üzerinden yayın yapan “Türkçenin Sesi” radyosu bulunsun da Afganistan'da internet erişimi yalnızca kent merkezlerinde bulunmaktadır. Ayrıca ülke genelinde elektrik sorunu da bulunduğu için radyo dinleme oranı yüksektir. Bu nedenle Afganistan genelinde yayın yapacak bir radyo istasyonunun Kabil Yunus Emre Enstitüsü bünyesinde kurulması Türkiye açısından büyük prestij sağlayabilir.

11. Afganistan'da yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde ülkeye özgü birçok sorunla karşılaşmaktadır. Ülke nüfusunun neredeyse %70'ine tekabül eden çok dilli nüfus içinde ciddi bir kesimin ana/birinci diline yeteri derecede hâkim olmaması, gene ülke nüfusun yarısından fazlasının okuryazar olmayışı ancak özellikle askerî kurumlarda yabancı dil olarak Türkçe öğrenmek durumunda kalması Afganistan'da karşılaşılan bazı güçlükler örnek olarak verilebilir. Bu türden güçlükleri aşabilmek adına akademik bir altyapı oluşturmak için Afganistan'da yabancı dil olarak Türkçe öğretiminin saha uzmanlarıyla ele alınacağı sempozyum, çalıştay, konferans gibi akademik toplantıların düzenlenmesi de kuşkusuz yararlı olacaktır.

12. Yunus Emre Enstitüsü tarafından Türkiye'de basılarak Afganistan'a gönderilen eğitim materyallerinin Afganistan satış fiyatları öğrenciler tarafından yüksek bulunduğu için söz konusu materyaller Afganistan'da basılabılır.

KAYNAKÇA

- [1]. Esin, E. (1972). Butan-ı Halaç. (M. VII.-X. Yüzyıllarda Halaç Kültürünün Sanat Eserlerinde Akisleri), *Türkiyat Mecmuası* XVII, 30-44.
- [2]. Hayri, A. (2007). Afganistan'da Türkçe Eğitimin Tarihi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- [3]. Hayri, A. (2010). Afganistan'da Dil Öğretimi Politikaları, *TSA / Yıl: 14*, 1-20.
- [4]. Hayri, A. (2016). Türkiye'ye Gelen Afganistanlı Öğrencilere Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretimi Üzerine Bir Değerlendirme (2008-2012). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- [5]. Şahin, S. (2016). Afganistan Özbek Ağızlarında Kullanılan Zarf-Fiil Ekleri, *TÜBAR, XXXIX Bahar*, 177-201.
- [6]. Temizyürek, F., Barın, E. ve Ustabulut, M. (2016). Afganistan'ın Dil Politikası ve Afganistan'da Yabancı Dil Olarak Türkçe Eğitimi Tarihi, *Türkbilig*, 32, 155-168.
- [7]. Uslu, R. (1996). Habibullah Han, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, cilt: 14, 375-376.
- [8]. Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- [9]. Yılmaz, A. (2010). Amanullah Han'ın İslahatları ve Atatürk, *SDÜ Fen-Edebiyat Fakü*